

Тома М. Г.,*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича***Боднарук О. М.,***кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. Стаття присвячена теоретичному і практичному аналізу протидії злочинності за допомогою кримінально-правових та кримінологічних методів в умовах війни. У статті досліджуються основи та особливості реалізації кримінально-правової політики як системної відповіді на кримінальні загрози, що виникли через збройну агресію. Поряд із кримінально-правовим підходом в статті застосовано кримінологічну перспективу для вивчення, опису та пояснення сутності й детермінантів злочинності в результаті агресії. Аналізуються причини, структура та прояви злочинності. Окремо розглядається вплив воєнних і антивоєнних чинників на криміногенну ситуацію, висвітлюються її тенденції, а також проблеми адаптації системи протидії злочинності й шляхи їх подолання. Стаття орієнтована на досягненні окресленої мети, а саме охарактеризувати найвагоміші причини динаміки злочинності під час війни.

Аналізуючи проблематику протидії злочинності в умовах воєнного стану, важливо зосередити увагу на визначенні та систематизації низки ключових індикаторів. Ці індикатори мають прямий вплив на результативність заходів, спрямованих на зниження рівня злочинності та забезпечення громадської безпеки. Особливо актуальним є дослідження таких аспектів, як адаптація правоохоронних органів до нових реалій, доступність ресурсів для проведення оперативно-розшукових заходів, ступінь координації між різними структурами, а також психологічний стан населення у складних умовах воєнного часу. Відстеження і аналіз цих чинників дозволяє виявити слабкі місця, прогнозувати потенційні виклики та оптимізувати стратегії боротьби зі злочинністю відповідно до актуального соціально-політичного контексту.

Для стабілізації системи протидії злочинності в Україні в умовах воєнного стану варто реалізувати такі ключові заходи: 1) розроблення та затвердження стратегічного плану боротьби зі злочинністю, адаптованого до воєнних реалій; 2) посилення антикорупційних заходів; 3) розроблення концепції перехідного правосуддя з акцентом на наукове обґрунтування його кримінологічного забезпечення для гарантування успішної імплементації; 4) оптимізація кримінально-превентивної діяльності спеціалізованих органів протидії злочинності через внесення змін до механізму координації правоохоронних органів у цій сфері. Ці дії сприятимуть забезпеченню комплексного підходу до системи протидії злочинності в умовах викликів, що постали перед країною.

Ключові слова: війна, кримінальні правопорушення, злочинність, механізми протидії, індикатори, причини, динаміка, воєнний стан.

Постановка проблеми. Жахлива війна, розв'язана російською федерацією проти України, є не лише глибокою раною для українського народу, але й гострим викликом для сучасності, який порушує фундаментальні питання демократії, гуманності, колективної єдності та життєздатності і стійкості європейської цивілізації. Опір російській агресії відображає спільну волю хоробрих українців та європейської спільноти, об'єднаних у прагненні до перемоги України в цій кривавій боротьбі. Визначення, адаптація та фіксація поточних (військових) змін, а також управління ними є необхідними умовами для тріумфу добра над злом. Злочинність у контексті цих ключових аспектів війни займає одне з провідних місць через криміногенний характер як самої агресії, так і механізмів функціонування російського фашистського політичного режиму. Успішна протидія злочинності у воєнний час слугує важливим індикатором ефективності ведення оборонної війни.

Стан дослідження. У різні історичні періоди проблематика протидії злочинності в умовах воєнного стану привертала значну увагу наукової спільноти. Цій темі було присвячено чимало праць, які внесли істотний вклад у формування теоретичних і практичних підходів до її вирішення. Зокрема, вагомі результати в дослідженні цього питання досягли такі видатні науковці, як А. А. Вознюк, Б. М. Головкін, М. В. Карчевський, О. Г. Колб, О. М. Бандурка, В. В. Голіна, Л. М. Давиденко, О. М. Литвинова, М. І. Данышин, О. М. Джужа, А. Е. Жалінський, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, В. М. Кудрявцев, В. М. Куца та інші, чії роботи заклали основу для подальших розвідок у цій галузі.

Незважаючи на те, що більшість цих досліджень проводилася ще в різні етапи розвитку української державності, їхній зміст залишається актуальним і нині. Багато з цих праць набули статусу фундаментальних і слугують орієнтиром для сучасних теоретиків та практиків у сфері забезпечення правопорядку.

Мета статті полягає в аналізі питань, пов'язаних із протидією злочинності в умовах воєнного стану, а також у визначенні проблемних аспектів кримінально-правової охорони.

Виклад основного матеріалу. Початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну суттєво ускладнив умови функціонування як системи протидії злочинності, так і всіх інших соціальних систем, підсистем і інститутів нашої держави. Вони опинилися в умовах крайньої несприятливості, невизначеності та складності прогнозування. У таких обставинах система протидії злочинності пройшла певну еволю-

цію: спочатку занепад, потім адаптацію, а згодом наблизилася до початкових ознак стабілізації. Водночас вона залишається в стані постійних змін, динаміка яких часто характеризується суперечливістю, непослідовністю та відсутністю стратегічної спрямованості, що свідчить про домінування умовної адаптації та короткострокових рішень. Система протидії кримінальним правопорушенням продовжує перебувати у нестабільному стані. На різних рівнях спостерігаються значні дисбаланси як у структурному, так і у функціональному аспектах. Така хиткість серйозно заважає ефективній боротьбі зі злочинністю, водночас сприяючи зростанню криміногенного потенціалу. Це створює ризик різкого вибуху кількості злочинів у короткостроковій перспективі в різних сферах і формах.

Проблему протидії злочинності висвітлили у своїх наукових дослідженнях такі автори, як О. М. Бандурка, В. В. Голіна, Л. М. Давиденко, О. М. Литвинова, М. І. Даньшин, О. М. Джужа, А. Е. Жалінський, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, В. М. Кудрявцев, В. М. Куца та багато інших. Незважаючи на значущість і фундаментальність цих досліджень, необхідно зазначити, що їхній фокус здебільшого був спрямований на теоретичні та прикладні підходи до формування системи протидії злочинності в умовах звичного функціонування суспільства. Водночас війна докорінно змінила сприйняття усталених академічних та практичних підходів, змусивши наукову спільноту переосмислити проблему у світлі нових викликів, зокрема нестабільності, часткової дисфункції кримінально-превентивних інститутів, дисбалансу в репресивних функціях і невирішених питань кримінологічного прогнозування у післявоєнний період. На сьогоднішній день спостерігається зростання кількості зареєстрованих проваджень, тоді як зменшення частки справ, переданих до суду, і кількості засуджених свідчить про загальний вплив агресії Російської Федерації на практичне застосування кримінально-правових норм. Правоохоронні органи фіксують численні кримінальні правопорушення з боку агресора, але можливості притягнення винних до кримінальної відповідальності наразі залишаються обмеженими. Також змін зазнала структура зареєстрованих проваджень і кількість засуджених осіб. Традиційно протидію злочинності розглядають як систему форм і методів впливу держави та суспільства на злочинність і її причини. Це комплекс заходів, що реалізуються як спеціалізованими суб'єктами правоохоронної системи, так і іншими уповноваженими інституціями. Правоохоронна система є невід'ємною підсистемою загальної системи забезпечення безпеки, яка покликана виконувати соціальну функцію охорони, підтримання законності та дотримання правопорядку [1].

Протидія кримінальним правопорушенням представляє собою складне організаційно-правове явище, спрямоване на вдосконалення кримінологічної діяльності. Це охоплює систему заходів, метою яких є усунення, нейтралізація та блокування причин, чинників, умов і детермінантів, що сприяють злочинності [2].

За словами правознавця та фахівця в галузі кримінального права Віталія Куца, боротьба зі злочинністю має ґрунтуватися на реалізації соціально-управлінської діяльності. Ця діяльність повинна бути тісно пов'язана з громадськими та приватними ініціативами, а також із зусиллями кримінально-юстиційної системи, спрямованими на стримування злочинності та підтримання її на соціально прийнятному рівні. Основним завданням тут є запобігання правопорушенням і правове реагування

на них, як частини взаємопов'язаного та безперервного процесу [3]. Цілком логічно й обґрунтовано наголосити на тому, що основоположним і домінуючим принципом функціонування будь-якого державно-правового механізму боротьби зі злочинністю є чітко сформульована та систематизована кримінально-правова політика. Водночас ключові напрями цієї політики безпосередньо залежать від об'єктів кримінально-правової охорони, які, у свою чергу, структуровані відповідно до їхнього родового характеру. Така систематизація здійснюється із врахуванням рівня значущості тих чи інших об'єктів для суспільства, що дає змогу акцентувати увагу на найбільш важливих сферах суспільного життя, які потребують пріоритетного захисту. Таким чином, подібний підхід забезпечує максимальну ефективність функціонування системи державної протидії злочинності.

Протидія злочинності становить собою, передусім, комплексний та багаторівневий об'єкт соціального управління, що передбачає координацію різноманітних за формами діяльності залучених суб'єктів. До цих суб'єктів належать державні та недержавні органи й установи, громадські об'єднання та навіть окремі громадяни. Усі вони взаємодіють у межах розгалуженої системи спеціальних заходів, спрямованих на пошук ефективних шляхів, засобів та можливостей для оптимального впливу на злочинність. Основною метою такої діяльності є не лише зниження темпів зростання злочинної активності на всіх рівнях, але й нейтралізація чинників, які сприяють її виникненню. Це сприяє створенню умов, що обмежують масштаби злочинних проявів до рівня, який суспільство сприймає як прийнятний з точки зору соціальної стабільності та безпеки [4]. Метою заходів протидії є мінімізація або повна ліквідація негативних наслідків, спричинених злочинною діяльністю. Для досягнення цієї мети застосовуються різні способи, які передбачають як активну профілактику, так і оперативну боротьбу із злочинами. Профілактичні заходи зосереджуються на ранньому виявленні та усуненні [5].

Загальнотеоретичні положення, які є загальновідомими та сформованими для застосування в стандартних умовах функціонування системи протидії злочинності, наразі потребують глибшого опрацювання. Їх варто розглядати в умовах винятковості, що вимагає більшої адаптації до сучасних викликів, точнішого уточнення окремих аспектів, а також деталізації механізмів їхнього впровадження. Слід підкреслити, що в умовах війни система протидії злочинності постала перед безпрецедентними викликами. Вона зазнала суттєвих змін, що мають нестабільний характер, і нині перебуває у стані турбулентності. Відзначилися значні збої у функціонуванні механізмів, спрямованих на забезпечення її цілісності, керованості та збалансованості, що створює додаткові труднощі в управлінні.

Під час аналізу проблематики протидії злочинності в умовах воєнного стану необхідно виокремити низку ключових індикаторів, які безпосередньо впливають на ефективність цього процесу. До таких індикаторів належать наступні аспекти:

По-перше, існує значне скорочення чисельності особового складу в Національній поліції, Службі безпеки України та інших правоохоронних органах через бойові втрати, а також звільнення співробітників за дискредитуючими обставинами. Зокрема, до таких обставин належать вчинення злочинів проти основ національної безпеки України. Хоча кількість осіб із цієї останньої категорії порівняно невелика (точні цифри визна-

чити важко), у масштабах окупованих територій вона є досить помітною. Це включає правоохоронців, які не змогли виїхати з окупованих регіонів, але зберегли лояльність до української держави, а також тих, хто виїхав за кордон.

По-друге, вимушені евакуаційні переміщення правоохоронних підрозділів з тимчасово окупованих територій створюють серйозні інфраструктурні труднощі. Вони охоплюють питання розміщення особового складу у тимчасових приміщеннях, забезпечення матеріально-технічних ресурсів та організації службової діяльності для майже всього спектру правоохоронних органів. Повернення до звільнених регіонів стикається зі значними викликами через зруйновану та розграбовану інфраструктуру. Прикладом цього є ситуація в Київській, Чернігівській, Сумській, Харківській областях, а також у місті Херсоні й на правобережній частині Херсонщини. У таких умовах відновлення присутності правоохоронців здійснюється вкрай обмежено. Це стосується не лише кількості особового складу, але й спектра напрямів діяльності та функціональних зон правоохоронної роботи.

По-третє, через очевидні перешкоди, спричинені війною, повноцінне та масштабне розгортання діяльності Бюро економічної безпеки виявляється фактично неможливим. Це стосується і кадрових питань, і матеріального забезпечення, і створення необхідної інфраструктури для ефективної роботи цієї установи.

По-четверте, навіть на тлі масштабних злочинів міжнародного характеру, які здійснюються на території України (агресія, воєнні злочини, акти геноциду та злочини проти людяності), механізм міжнародної кримінальної юстиції продовжує демонструвати серйозні прогалини. По-перше, досі не створено і навіть не розглядається як близькоперспективне питання створення спеціального міжнародного трибуналу *ad hoc* для розгляду злочинів агресії, скоєних військово-політичним керівництвом Російської Федерації. По-друге, юрисдикція Міжнародного кримінального суду поширена лише на воєнні злочини, залишаючи поза увагою інші категорії міжнародних злочинів у контексті збройного конфлікту в Україні. По-третє, Інтерпол показує повну неспроможність виконувати завдання щодо міжнародного розшуку воєнних злочинців на підставі запитів української сторони. Він аргументує свої дії тим, що кримінальні переслідування є нібито політично вмотивованими, що робить ці злочини неекстрадиційними. У цьому контексті стає очевидним невідкладна потреба інтеграції потужностей міжнародної кримінальної юстиції для протидії злочинам, пов'язаним із військовими діями, та забезпечення справедливості на національному і глобальному рівнях.

Висвітлюючи основні індикатори, які впливають на ефективність протидії злочинності в умовах воєнного стану, доцільно акцентувати увагу на динаміці зростання рівня злочинності. Серед ключових показників варто розглянути збільшення кількості кримінальних правопорушень, зокрема тяжких та особливо тяжких злочинів, а також частіше виявлення фактів мародерства, корупційних схем та порушень громадського порядку. Важливим аспектом є також оцінка змін у структурі злочинності, які можуть проявлятися у збільшенні випадків економічних злочинів або злочинів проти національної безпеки. Такий аналіз дозволяє не лише виявити проблемні зони, але й визначити напрями підвищення ефективності роботи правоохоронних органів у специфічних умовах воєнного стану.

Загальний аналіз ситуації демонструє суттєві зміни в криміногенній обстановці країни в умовах війни, що відображається у наступних аспектах:

- спостерігається загальне зростання рівня злочинності приблизно на 11%, що значною мірою пояснюється зменшенням статистичної бази обліку через зменшення території фактичного правового контролю (внаслідок тимчасової окупації окремих регіонів) та значним негативним міграційним балансом. Виїзд за кордон понад 7 мільйонів громадян України створив додатковий вплив на статистичні показники;

- ефективність розкриття кримінальних правопорушень, які вже були вчинені, знизилась приблизно на 26%. Цей показник погіршився під впливом різних факторів, пов'язаних із війною, що ускладнили процеси правосуддя;

- спостерігається зменшення ідентифікації осіб, які порушили кримінальне законодавство, на рівні приблизно 25%. Це свідчить про труднощі в роботі правоохоронної системи у встановленні винних осіб;

- кількість спеціальних досудових розслідувань заочно (*in absentia*) стрімко зросла, демонструючи динаміку на 76%. Це є свідченням того, що значна частина правопорушників знаходиться поза межами досяжності правоохоронних органів;

- істотно змінилась структура злочинності: суттєво збільшилась частка особливо тяжких злочинів. Якщо раніше їхня питома вага не перевищувала 4%, то у 2022 році вони склали майже третину (29,2%) всіх зареєстрованих кримінальних проваджень. Ця тенденція свідчить про виражений зсув у характері правопорушень;

- відбулося стрімке зростання кількості кримінальних правопорушень, скоєних із застосуванням зброї, зокрема вогнепальної. Така динаміка пов'язана з широким розповсюдженням зброї в умовах війни;

- маса кримінальних проваджень, пов'язаних із посяганнями на основи національної безпеки України, досягла рекордних показників. Якщо у 2021 році зафіксовано 520 таких проваджень, то в 2022 році це число сягнуло 17 422. Аналогічно збільшилась кількість проваджень щодо злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: зі 253 випадків у 2021 році до 62 128 у 2022 році;

- особливу увагу варто приділити рівню умисних убивств, який зріс у сім разів: з 3 230 проваджень у 2021 році до 22 083 у 2022 році. Такий різкий приріст значною мірою пояснюється кваліфікацією діянь відповідно до ч. 2 ст. 438 Кримінального кодексу України, яка стосується умисних убивств цивільних осіб, скоєних ворогуючими комбатантами у контексті порушення законів і звичаїв війни. Водночас частина випадків пов'язана зі спеціальною кваліфікацією випадків знищення безвісти осіб у зв'язку зі збройним конфліктом як серед військовослужбовців, так і серед цивільних.

Стає абсолютно зрозумілим, що зміни у статистичних даних, пов'язаних зі злочинністю, мають під собою основу складного та багатогранного комплексу чинників. Ці чинники не можна звести лише до функціонального стану правоохоронної системи або системи протидії злочинності. Навпаки, ключова їх частина – це об'єктивні процеси, прямо пов'язані із впливом масштабного збройного конфлікту, активним веденням бойових дій, а також зі змінами в законодавчій базі. Останнє охоплює не лише уточнення правових норм, а й запровадження нових складів кримінальних правопорушень, які стосуються питань

національної безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що суттєво змінюють загальну картину. Разом із цим, саме така об'єктивізована оцінка реального стану злочинності повинна спонукати систему протидії її проявам до відповідної оперативної реакції. Наразі ми стикаємося з надзвичайною ситуацією, яка спричинила значне порушення рівноваги у функціонуванні системи протидії злочинності. Як результат, виник дисбаланс у її роботі, усунення якого є нагальним завданням для забезпечення належного функціонування механізмів боротьби з кримінальними загрозами у сучасних умовах.

Фактори, які впливають на дисбаланс системи протидії:

- тимчасове захоплення частини території держави;
- значне збільшення густоти населення у Західному регіоні через концентрацію внутрішньо переміщених осіб;
- загострення економічної кризи в країні, що супроводжується суттєвим скороченням бюджетних надходжень, зростанням обсягів зовнішньої, міжнародної макрофінансової та гуманітарної допомоги, а також зловживаннями під час її використання;
- проблеми у правовому регулюванні роботи Бюро економічної безпеки України, зокрема через ліквідацію підрозділу СБУ, відповідального за контррозвідувальний захист економіки держави;
- постійна віктимізація населення через війну, особливо тих людей, які залишилися на тимчасово окупованих територіях через брак можливостей виїхати або свідоме рішення залишитися;
- зростання прекарізації населення, що негативно впливає на стабільність та добробут громадян;
- процеси деурбанізації у Східному та Південному регіонах країни та інші подібні явища.

Основними заходами для стабілізації системи протидії злочинності в Україні можуть стати такі дії:

- розробка та ухвалення стратегії боротьби зі злочинністю в умовах воєнного стану. Ця стратегія повинна включати положення щодо створення та втілення типових програм і планів для боротьби зі злочинністю на деокупованих територіях, забезпечення кримінологічного супроводу та інтегрування внутрішньо переміщених осіб;
- активізація заходів протидії корупції в Міністерстві оборони України, оборонно-промислового комплексу, а також у місцевих військових адміністраціях на деокупованих територіях. До цього належить уточнення структури негласного апарату із чітким визначенням його орієнтирів;
- розробка концепції перехідного правосуддя в Україні та наукових засад для його кримінологічного забезпечення з метою успішної реалізації;
- специфікація та узгодження кримінально-превентивної діяльності спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності. Це передбачає внесення змін і доповнень до Порядку координації діяльності правоохоронних органів у цій сфері, включаючи залучення представників громадськості, муніципалітетів і волонтерських організацій. Також необхідно враховувати їх можливості в роботі з вразливими категоріями населення і створювати додаткові інструменти для їхньої інклюзії з метою запобігання правопорушенням серед та щодо внутрішньо переміщених осіб.

Корисним буде передбачення можливості взаємодії через участь у спільних координаційних нарадах представників

закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які підпорядковані МВС України. Це стосується, зокрема, впровадження затвердженого Порядку координації діяльності правоохоронних органів, що передбачає проактивну підготовку їхнього персоналу. Така підготовка є особливо важливою у контексті викликів сучасності й науково обґрунтованого підходу до реалізації концепції перехідного правосуддя. У цьому процесі ключову роль відіграють заклади вищої освіти, які пропонують різноманітні освітні послуги, включно з програмами підвищення кваліфікації.

На сьогодні стратегічний пріоритет відомчих закладів вищої освіти МВС зумовлений викликами, пов'язаними із протидією збройній агресії, а також забезпеченням ефективного реагування на воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення. Однак питання перехідного правосуддя залишається поза увагою. Це необхідно змінювати уже зараз, адже є нагальна потреба у підготовці персоналу до роботи на деокупованих територіях у рамках створення злагодженого механізму співпраці правоохоронних органів, громадськості, місцевої влади, міжнародних партнерів тощо. Такий механізм постконфліктного переходу має охоплювати чотири основні вектори:

- забезпечення справедливої юстиції;
- встановлення історичної правди;
- роботу з жертвами конфлікту;
- проведення реформ для запобігання повторенню конфлікту чи його окремих проявів (зокрема, колабораціонізму).

Також важливо зосередитись на розвитку мережі реабілітаційних центрів, які впроваджуватимуть програми холотропної терапії для осіб із посттравматичним стресовим розладом. Не менш важливим є розгортання інформаційних кампаній серед населення, а також реалізація інших складових соціальної реінтеграції бійців, які брали участь у бойових діях.

Запровадження кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їхніх проєктів стало нагальною потребою, враховуючи наявний рівень науково-методичного забезпечення цієї сфери у вітчизняній кримінологічній доктрині. Дослідження провідних учених, таких як В. В. Голіна, А. П. Закалюк, О. М. Литвинов, В. М. Попович та інших, створили вагоме підґрунтя для впровадження цього інструменту. Особлива актуальність такого кроку проявилася в умовах війни.

По-перше, обмеження, зумовлені правовим режимом воєнного стану, суттєво ослабили механізми громадянського контролю за законотворчістю. По-друге, частина наукової спільноти, зокрема представники вищої школи, які традиційно брали участь у науковій експертизі законопроєктів, на сьогодні дещо втратили свої позиції в кадровому аспекті. По-третє, є нагальна необхідність у розробці концепції перехідного правосуддя та її кримінологічного забезпечення. Важливою складовою останнього є саме кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і проєктів, а також кримінологічний моніторинг правового регулювання боротьби зі злочинністю.

Висновки. Підсумовуючи основні положення цього дослідження, слід зазначити, що воно є передусім спробою окреслити ключові аспекти системи протидії злочинності. Йдеться про виявлення маркерів та факторів дисбалансу цієї системи, а також розробку перспективних і потенційно ефективних заходів їх усунення. Наголос зроблено на проактивному підході до комплексного та науково обґрунтованого впливу на криміногенні чинники в суспільстві, що перебуває як у стані війни, так і

на етапі постконфліктного відновлення. Подальші наукові розвідки цього напрямку доцільно спрямувати на створення цілісної стратегії протидії злочинності із застосуванням сценарного аналізу, включаючи методологію узагальненого сценарію. Ця робота потребує майбутніх ґрунтовних наукових досліджень.

Література:

1. Гладкова Є. О. Протидія злочинності. Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 2: М-Я редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : Факт, 2021. С. 384.
2. Горішний О. О. Співвідношення механізмів протидії злочинності та кримінально-правового впливу. *Форум права*. 2011. № 2. С. 189–193. URL: <https://surl.li/yjiqpi>
3. Куц В. М. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 105.
4. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. С. 78.
5. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 172.

Toma M., Bodnaruk O. Combating crime in war conditions

Summary. The article is devoted to the theoretical and practical analysis of combating crime using criminal law and criminological methods in wartime. The article examines the foundations and features of the implementation of criminal law policy as a systemic response to criminal threats that have arisen due to armed aggression. Along with the criminal law approach, the article applies a criminological perspective to study, describe and explain the essence and determinants of crime as a result of aggression. The causes, structure and manifestations of crime are analyzed. The impact

of military and anti-war factors on the criminogenic situation is separately considered, its trends are highlighted, as well as the problems of adapting the system of combating crime and ways to overcome them. The article is focused on achieving the outlined goal, namely to characterize the most significant reasons for the dynamics of crime during wartime.

When analyzing the issue of combating crime in martial law, it is important to focus on the definition and systematization of a number of key indicators. These indicators have a direct impact on the effectiveness of measures aimed at reducing crime and ensuring public safety. Of particular relevance is the study of such aspects as the adaptation of law enforcement agencies to new realities, the availability of resources for conducting operational and investigative measures, the degree of coordination between different structures, as well as the psychological state of the population in difficult wartime conditions. Tracking and analyzing these factors allows you to identify weaknesses, predict potential challenges and optimize strategies for combating crime in accordance with the current socio-political context. To stabilize the system of combating crime in Ukraine under martial law, it is worth implementing the following key measures: 1) development and approval of a strategic plan for combating crime adapted to wartime realities; 2) strengthening anti-corruption measures; 3) development of a concept of transitional justice with an emphasis on scientific substantiation of its criminological support to guarantee successful implementation; 4) optimization of criminal-preventive activities of specialized crime-fighting bodies through changes to the mechanism of coordination of law enforcement agencies in this area. These actions will contribute to ensuring a comprehensive approach to the crime-fighting system in the face of the challenges facing the country.

Key words: war, criminal offenses, crime, countermeasures, indicators, causes, dynamics, martial law.